

○ Liefde op zoek naar zichzelf

- De hand in eigen boezem-

Op 26 september 2005 vond in Hoorn het Congres Podiumkunsten plaats, getiteld 'Waar gáát dit over?'. Centraal stond de vraag of de podia zich mogen en moeten bemoeien met kwaliteit en inhoud van de voorstellingen die zij programmeren. Er vonden die dag verschillende discussiegroepen plaats en er waren lezingen door onder andere Bas Heijne en Chris Keulemans. Theatermaker Adelheid Roosen beet het spits af met een vurig pleidooi voor meer artistieke toewijding.

Adelheid Roosen

WAAR GÁÁT DIT OVER?! staat er boven de uitnodiging en ik weet het direct. Er is niets in mij dat hierop het antwoord niet weet, het is zéér eenvoudig. Eigenlijk begrijpt iets in mij, laat ik dat mijn eerste oogopslag noemen, niet eens waarom deze kreet erboven staat. Alles in mij weet waar 'Het' over gaat. Of waar het 'Hier' over gaat. En het wonderschone is, u weet dat ook. U weet precies en heel exact en zeer rijk gevuld waar het hier vandaag over gaat.

Het bizarre is alleen, dat op het moment dat wij met elkaar aan een tafel gaan zitten wij dit 'weten' verlaten. Wij komen dan in zeer korte tijd, in fracties van seconden, in een ander deel van onszelf terecht, dat plaatsvervangend voor dit innerlijke weten, dit weten in mijn eerste oogopslag antwoord voor ons gaat geven. Zelfs uit onze eigen mond. Wij lenen onszelf uit aan onszelf. En het jammere daarvan is: wij doen dat onbewust. Wij hebben geen idee waarom en wanneer wij dat doen. En toch kent u het onderscheid. Er zijn dus momenten dat u 'weet', dat er iets in u spreekt wat natuurlijk voelt, organisch gaat; wat tact, wijsheid, oprechtheid en toewijding als vanzelf combineert. U denkt niet. U emotioneert niet. U beziet uzelf niet. U bent daar, in uw kracht en u kunt zelfs uw eigen belangen opzij zetten en een groter belang dienen.... Als vanzelf. Laten we dat samen benoemen. U die weet bij de 'eerste oogopslag' en u die doet alsof u het weet. Laat ik beginnen met mijn hand in eigen boezem.

Hand in eigen boezem: wij hebben onze toewijding ondergeschikt gemaakt.

Laat ik beginnen met mijn hand in de boezem van de theatermakers, de toneelspelers, de regisseurs en alles op en rond een podium. Wat wij van binnen weten, bij de eerste oogopslag: wij onderhouden onze familie niet meer, onze roedel. Wij zijn concurrenten van elkaar geworden. Waardoor samenwerking hebbertig en wantrouwig tot stand komt.

Wij laven ons aan 'het beter zijn dan de ander' in plaats van het nieuwe en oorspronkelijke te zoeken, wat onze taak is. Bij de onwerkbaar modellen die het cultureel ondernemerschap ons inmiddels oplegt, weigeren wij dat niet als collectief, maar rennen wij voor de helft van het geld rond in dat onwerkbaar model. Uiteindelijk gaan wij allen de publiciteit aan op basis van zelfverraad. Wij kijken niet naar elkaar op televisie, maar bespieden elkaar, wat vandaag de dag smaakvol bijverdienen heet. Niet meer waardig kunnen blijven aan je uitgangspunt is een duister gevoel. Inflatie van begrippen als theatermaker, acteur, regisseur en speler. Wij rijpen niet, wij verwilderen de groei. Geïnfecteerd haken wij in op een markt die schreeuwt: "meer!!...", wij denken: "...publiek?!" De markt schreeuwt: "nu!!...", wij denken: "...een doelgroep?!" De markt schreeuwt: "alles!!!...", wij denken: "is goed?!" De

markt schreeuwt...: "Hebben?! Hebben is de kunst geworden". Een gepanikeerd antwoord op een holle vraag. Wildgroei is het resultaat.

Als je een kikker in een pan kokend water gooit springt hij er direct uit. Als je een kikker in een pan water langzaam aan de kook brengt, dan sterft hij. Door hem stap voor stap te verwarmen past hij zich langzaam aan, aan zijn omgeving. Verliest zijn slagkracht en sust weg in de dood. Velen van ons in onze familie van makers en spelers, voor u misschien onzichtbaar, hebben zich al teruggetrokken uit deze familiebanden, ieder vechtend in zijn eigen toko. En wij zijn zoals de kikker die je langzaam aan de kook brengt, heel traag gaan geloven in dit marktmodel. En zo hebben wij onze toewijding ondergeschikt gemaakt aan een systeem. Dat is zeer droevig en moeilijk te erkennen.

In de boezem van de politiek.

Dan mijn hand in de boezem van de politiek. De politiek is een flirt waar je spijt van krijgt. Je laat je kussen, op een onbewaakt moment en thuisgekomen spring je gauw onder de douche. De politiek is een Big Brother-adapt. De politiek ontwerpt in toenemende mate nieuwe systemen en stopt haar tijd in het nog verder perfectioneren daarvan. Ons suggererend dat dit hét antwoord is op al onze vragen. Alleen het antwoord is geen antwoord, het is het aanmaken van meer vragen, van meer bureaucratie. Dit bedwelmt ons. Die accentverschuiving die daardoor op ons terrein plaatsvindt lijkt miniem, maar verwijderd ons steeds verder van het voeden, van toewijding, van het begeesteren van een individu naar het mechaniseren van een systeem dat nu de eindverantwoordelijkheid draagt. Maar dat mechanische systeem is niemand. En zo zijn wij allen gevrijwaard van verantwoordelijkheid. Het is zoals Charlie Chaplin doet in *The Great Dictator*. Hij propt teveel kleren in een koffer en snijdt weg wat er niet in past. Zo snijdt de politiek veel vitaals weg omdat het niet past in hun conceptuele koffer. Zo worden wij tot plat materialistische programma's. Met een waanzin aan plicht om meer te kopen terwijl ik niets nodig heb. Ik wil niet kopen, ik wil maken, maar de politiek reduceert mij en anderen tot een ontwerp. En het allerkwalijkste is: wij doen eraan mee. Wij doen het en deden het uit vrije wil. En achteraf bezien blijkt dit één van de duisterste opties van vrijheid.

Als ik in de krant lees dat een CDA-lid het koud krijgt op zijn rug, een gruwelijke rilling bij het woord kunst, voel ik mij toch schuldig dat wij hem niet hebben weten te bereiken. Tegelijkertijd voel ik woede omdat ik me vanuit het bestuur van een land ondermijnd voel. Omdat de voeding die wij te geven hebben, niet als voeding wordt (h)erkend. Het langzaam aan de kook brengen van het water is ook een metafoor voor het traag wennen aan een model dat dwingt dingen te maken die makkelijk en snel verteerbaar zijn. En afleiden. Afleiden, moeten afleiden. Maar op grond van onze innerlijke bestemming kunnen en mogen wij niet afleiden. Wij moeten inwijden, rituelen aanleggen en 's avonds de zwarte doos openen en geen joker in de mouw dragen, zodat de geest van het collectief wil en kan indalen.

In de boezem van de theaterdirecteur: het hart een vlek op het behang.

En dan nu misschien het moment van mijn hand in uw boezem, in de boezem van de theaterdirecteur en zijn podium. Een herinnering:

Deze zomer was mijn reisdoel Albanië. Ik reed via Italië om vandaar met de boot in het land van Ismail Kadare te geraken. In Italië deed ik Assisi aan, Franciscus dacht

ik, een prentje voor mijn moeder scoren. Ik kom de kathedraal binnen en langzaam ontwaken de beelden in mijn hoofd. De man, zijn pij, zijn koord, de stralenkrans om zijn hoofd. Ik zie dat plaatje dat ik ooit van mijn moeder kreeg, ik had het op mijn godsdienstschrift geplakt, en dan natuurlijk daaromheen de duiven. Ik had de hele kaft vol getekend met duiven en van dat beeld werd ik het gelukkigst. Al die fladderende vogels om hem heen. Op zijn schouders, op zijn arm, op zijn uitgestoken hand, aan zijn voeten en op zijn hoofd.

Ik word door bordjes via de kathedraal door een gangenstelsel naar een klein kerkertje geleid. Onderweg tekst en uitleg op borden en prenten over een man die ons leerde liefhebben met een blik van zorg voor onze omgeving. Ik kom uit bij dat kerkertje. Door een getralied raam zie ik zijn sandalen en een gebedsboek en een gespreide hand van gips. Dan leidt de gang naar een tuin en daar in de hoek, ineens, staat zijn beeld, levensgroot. Eerst zie ik alleen hem en dan, tot mijn verbijstering, zie ik zeker tienduizend metalen pinnetjes, als spelden recht op met de punten de lucht in, de hele tuin vol. De dakgoot, de kozijnen. Overal waar mijn oog valt: speldenpinnen. Ik kijk terug, naar het beeld en zie ze nu ook op zijn schouders, op zijn armen, ja zelfs op zijn opengevouwen hand, op zijn voeten en op zijn hoofd. Eén plek is vrij: de holte van zijn arm. In die holte zit een rieten mandje gepropt zodanig dat het lijkt alsof hij het koestert aan zijn hart. Het is erin gelijmd. En ineens zie ik het beeld dat mij wordt opgedrongen. Het beeld dat voor mij is gefabriceerd. Het beeld dat ik nu moet hebben van deze tijd, het beeld dat wij met zijn allen maken. Het beeld waarop de economie draait, het beeld van een nieuwe heilige.

Hoog boven de kathedraal fladdert een vogel door de lucht, valt naar beneden en heeft één plek om te landen; in dat mandje, in zijn armholte. En op het moment dat de vogel daar landt, flitsen aan alle kanten de camera's van de toeristen om mij heen. En ik denk: wie maakt nu dit plaatje? Is het de eis van de toerist om dit plaatje aan zijn verzameling toe te voegen? Is het de eis van de hedendaagse religie die mij tot een wonder dwingt? Of is het de eis van de economie om dit geconstrueerde beeld te tonen en mijn verslaving te voeden? Dan word ik naar de uitgang geloodst via een inmiddels tot supermarkt uitgegroeide relikwieënwinkel waar ik daadwerkelijk verplicht wordt een winkelmandje te pakken. Honderden beeldjes, buttons, prentjes, alles van plastic en gegarandeerd kapot in drie dagen. Gekocht om weg te gooien. Ik kom buiten en fladder verdwaasd over het plein. Ik mis de vogels, ik mis het ontwaken van mijn herinnering. Mijn vriend ziet mijn verwarring. Gaat midden op het plein staan, steekt zijn mooie vlakke hand uit en ik leg mijn hoofd erin. Tot ik weer voeding voel.

Waar gáát dit over? Waar gaat dit over in relatie tot u? En wederom weten u en ik direct waar dit over gaat. Niemand van u is de weg kwijt. U en ik weten exact het verschil tussen een plaatje dat u als kind onbesmet en vogelvrij op uw schrift plakte en dit plaatje dat ik u nu schets. U voelt dat, u ervaart dat en u ziet dat. Dit beeld woont in uw hart. Dan is misschien de vraag: bent u met z'n allen verhuisd? Heeft u uw hart verlaten en bent u verleid om te gaan wonen op een plek waar veel begeertes worden vervuld, maar waar uw hart een vlek is op het behang? Nu over u.

U niet te verschuilen is uw inhoud.

U weet dat de argumenten die u mij geeft verhullend zijn. U weet dat wij als makers en spelers, als vogel, nog maar op één plek kunnen landen: namelijk in uw zaal, zodanig dat het publiek de juiste 'foto' kan maken. En als er een vogel vóór ons

geland is en het mandje is vol dan hangen wij in bidstand in de lucht. De argumenten die u bezigt, laten het systeem de verantwoordelijkheid dragen in plaats van dat u ze zelf draagt. Ja, ik ken uw argumenten, uw budgetten worden gekort, uw wethouder van cultuur dwingt u tot verraad aan groepen waar u al jarenlang een fijne samenwerking mee onderhoudt. En die u, ach helaas, niet meer kunt boeken. U moet kiezen! U moet minderen. Uw personeel wisselt doorlopend. Uw horeca is uitbesteed en handelt niet in uw geest! Uw artiesteningang is onbemand, waardoor roedels spelers vijftien minuten rond een betonnen blok dwalen voor ze naar binnen kunnen. U bent manager van een gebouw geworden en dat was ook niet úw bedoeling! En u hebt een programmeur, die iets boekt waarvan u zeker weet dat de zaal dan leeg blijft! En ga zo maar door. Dan zou u met recht kunnen zeggen dat u in dezelfde positie zit als ik. U bent ook die vogel die nog maar op één plek kan landen. Uw omgeving is de politiek, de gemeente en het geld. En dat zijn voor u de spelden in het veld geworden. Dat delen wij dus. U en ik, vogels zonder landingsbaan. En in dat wat wij delen, schuilt misschien de magie van vandaag. Wij zijn elkaars natuurlijke omgeving. U bent mijn huis. U bent mijn nest. U bent dat waar ik het liefste woon. U bent mijn landingsbaan. En zo robuust mogelijk graag. U kunt mij ontvangen met alle beperkingen die uw bureaucratie u oplegt. Door in uw hart te gaan wonen en alles wat op uw weg komt aan te gaan, daadwerkelijk aan te gaan en het zelfverraad uit de weg te gaan. U níet te verschuilen is uw inhoud.

Op de Toneelschool leer je het volgende: er komt een koning op, rode hermelijnen mantel, een vette kroon en vijftien meter rode loper. Wij weten nu: dit is de koning. Het bestaande beeld bevestigd. De verwachting ingevuld. De werking van het marktmechanisme aangetoond. De foto's kunnen gemaakt worden. Dan leer je: gooi een acteur in een hoek, trek hem een tweedehands blazer over z'n naakte lijf zet er een fles alcohol naast en jij daar speelt nu het volk. En door jouw aanwezigheid, door jouw spel, doordat jij zijn omgeving bent, zal het publiek ervaren dat die zwerver in de hoek de koning is. Kortom jij maakt hem. Als jij hem ziet zal de koning bestaan. Mijn laatste vraag aan u is: zien wij elkaar? Ziet u mij? Ziet u mij daadwerkelijk? Zie ik u? Maken wij elkaar? Kunnen wij elkaar laten bestaan en optillen?

Tegen de politiek zeg ik: er bestaat een sprookje van een keizer die geen kleren draagt, de context is zijn kostuum. Hoe leg ik u, de politiek, uit dat géén kostuum veel geld kost? En aan ons, de makers en uitvoerders, de spelers en regisseurs, aan ons de taak de kikker uit het kokende water te kussen zodat u weet, bij uw eerste oogopslag, dat er werkelijk een koning bestaat. Ik overhandig u bij deze de virtuele knijptang om vandaag, gezamenlijk, alle spelden weg te knippen voor een joekel van een landingsbaan.

Met dank aan de redactie van De Groene Amsterdammer.

Adelheid Roosen is theatermaker. Recentelijk maakte zij onder andere *De Gesluisde Monologen*.